

Борисенко Л. П., Кива Л. Г.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ЭКСПОЗИЦИИ МУЗЕЯ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ
В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

В статье раскрываются особенности проектирования музея трудового обучения в педагогическом университете. Определены основные принципы проектирования музейной экспозиции, правильного размещения экспонатов и их оформления, условия соблюдения при монтаже различных видов экспозиционных материалов, создание документации для проектирования музея. Статья посвящена исследованию проблемы эффективности создания музейной экспозиции, основанные на обобщенном экспозиционном опыте, а также используются экспериментальные методы. Для выявления оптимального варианта экспозиционного решения широко применяется проектирование музея.

Ключевые слова: проектирование, музей, экспозиция, экспонаты, трудовое обучение.

Borisenko L. P., Kiva L. G.

THE DESIGNING EXHIBITION OF THE MUSEUM
OF LABOR TRAINING AT THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

The article reveals the features of designing museum of labor training at the pedagogical university. The basic principles of designing museum exhibition, the correct placement of exhibits and their design, conditions compliance with the installation of various types of exhibition materials, creating documentation for the designing museum are determined. The article is devoted to problems of efficiency in creating a museum exhibition based on the generalized exhibition of experience, and also experimental methods are used. To identify the optimal variant of exhibition the designing museum is widely used. In the article the features of creation of the museum of labor training are disclosed, the specificity of the museum that it least needs to be similar to the traditional museum institution is analyzed. The article illuminates that only museums of labor training may be the most consistently embodied the idea of co-creation of lecturers and students. Attracting students to search and research activities gives possibility to make students interested participants in the process who are subjects, not objects of education. The museum of labor training is able to fully realize the principle of «The museum for youth and by youth» by moving the centre of gravity of the process of perception to the process of creation, conversion, which, in fact, is permanent and should not be the end. The work of the museum of labor training certainly allows students to not only locate, read and study programs, documents in the exhibits, but also to create them.

Key words: designing, museum, exhibition, exhibits, labor training.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 377.8

Великий Я. Б.*

МЕТОДИКА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
СЛУЖБИ ПОРЯТУНКУ

На основі аналізу досліджень визначено, що недостатньо уваги приділено науково-методичному забезпеченню громадянського виховання та методикам вивчення громадянської вихованості майбутніх фахівців. Розроблено програму експериментального дослідження та методичну карту організації експериментального дослідження. Стан практики громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку досліджено за рівнями сформованості мотиваційного, знанневого, ціннісного, ситуативного та рефлексивного компонентів громадянської вихованості. За результатами формувального експерименту встановлено позитивну динаміку рівнів сформованості громадянської вихованості майбутніх

*© Великий Я. Б.

офіцерів служби порятунку, що свідчить про ефективність запропонованих педагогічних умов.
 Ключові слова: громадянське виховання, громадянська вихованість, майбутні офіцери служби порятунку, програма дослідження, методика дослідження, експеримент, критерії.

Вимогою часу та актуальним завданням вітчизняної системи освіти є утвердження громадянського виховання як пріоритетного напрямку реформування змісту навчально-виховної роботи. Суспільна потреба у громадянському вихованні особистості зафіксована у низці державних документів: Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепції громадянської освіти в школах України, Концепції позашкільної освіти та виховання тощо.

Ефективність громадянського виховання значною мірою залежить від соціальних відносин, що склалися в суспільстві, а також від технологій, які застосовуються педагогами для формування громадянської самосвідомості молодого покоління. Тож найбільш реальною потребою сучасної системи освіти є визначення конкретних форм і методів реалізації громадянського виховання студентської молоді, визначення шляхів його організації в навчальних закладах.

Важливими для розроблення методики експериментального дослідження є дисертації останнього десятиліття з проблем виховання в молодого покоління громадянських якостей, а саме роботи: В. Борисова «Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді» (2006), Т. Гавлітіної «Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу» (2007), П. Кеңдзюра «Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика)» (2017), Ю. Кушнір «Виховання у старшокласників культури міжетнічного спілкування» (2012), М. Михайліченка «Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу» (2007), А. Солодкої «Теоретико-методичні засади кроскультурної взаємодії учасників педагогічного процесу вищих навчальних закладів» (2016), А. Панчука «Громадянське виховання студентів педагогічних університетів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності» та ін.

Т. Гавлітіною визначено, що результатом національно-патріотичного виховання в умовах позашкільного навчального закладу є національно-патріотична вихованість підлітків, яка забезпечується: цілеспрямованим процесом відображення української історії та національної культури у свідомості особистості (пізнавальний компонент); створенням умов безпосереднього переживання підлітками ставлення до національно-культурного, господарського життя та суспільно-громадських явищ, до інших людей, до себе самого та своїх дій (почуттєвий компонент); виробленням потреби ціннісних ставлень і реальних дій особистості підлітка в розбудові національного життя та взаємодії з навколишнім світом (поведінковий компонент) [2].

В. Борисовим [1] теоретично обґрунтовано й розроблено методику діагностики та моніторингу сформованості національної самосвідомості. Доведено, що дослідження національної самосвідомості особистості доцільно здійснювати на основі результатів діагностики, враховуючи наявні авто- та гетеро-стереотипи. Принципи та прийоми розроблення проєктивних тестів (зокрема методики «Асоціації») дозволяють використовувати їх у розробленні авторської методики дослідження громадянської вихованості.

М. Михайліченком було визначено, що структурними компонентами громадянської компетентності є когнітивний, операційно-процесуальний, ціннісно-мотиваційний, особистісний. Експеримент проводився за двома напрямками: вивчення рівня сформованості громадянської компетентності у студентів 5-х курсів гуманітарних

спеціальностей та одночасне дослідження рівня цього утворення у студентів перших курсів, з яких згодом було сформовано експериментальну та контрольну групи [3].

А. Панчуком досліджено рівень сформованості громадянськості студентів, визначено її критерії (знання про громадянськість та її вияв; ставлення, ціннісні орієнтації; громадянська поведінка) та показники (усвідомлення сутності громадянськості та способів її прояву, знання історії і культури України; позитивне ставлення до громадянськості як якості особистості, інтерес до історії та культури українського народу, переживання його як особистісної цінності, прагнення залучатися до громадської діяльності; громадянська поведінка, активна участь у громадській діяльності) [4].

Громадянське виховання майбутніх фахівців тісно пов'язане з професійною компетентністю, яка є якісною характеристикою рівня підготовленості фахівця до діяльності, об'єднує три основні компоненти: мотиваційний, який передбачає мотиви професійної діяльності, досягнення і саморозвитку; когнітивний, який передбачає продуктивні професійні знання та професійні здібності; діяльнісний, який передбачає розвиток проєктувальних, дослідницьких, організаційних умінь і професійно важливих якостей [5, с. 60].

Аналіз педагогічних досліджень показав, що в більшості випадків дослідники зосереджуються на методах національного виховання, результативність виховного процесу визначається за рівнем громадянської компетентності та громадянськості, а вихованість науковцями досліджується за її компонентним складом. При цьому недостатньо уваги приділено дослідженню ефективності науково-методичного забезпечення громадянського виховання та методикам вивчення громадянської вихованості майбутніх фахівців, що негативно позначається на результатах теорії та практики розв'язання проблеми громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку.

Метою статті є обґрунтування авторської методики експериментальної роботи та представлення результатів дослідження громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку.

Ефективність громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку перевірялась нами шляхом дослідно-експериментальної роботи на базі таких навчальних закладів, як Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Національний університет цивільного захисту України (м. Харків), Вище професійне училище Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця), Ліцей цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця), Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля (м. Черкаси). Педагогічним експериментом на різних етапах було охоплено 480 курсантів і 28 командирів підрозділів та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів.

З метою вивчення стану досліджуваної проблеми і перевірки ефективності педагогічних умов громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку проводився педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний). У програмі дослідження було визначено такі завдання експериментальної роботи:

- аналіз стану громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку у вищих навчальних закладах;
- аналіз вхідного рівня громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку на початок експерименту;
- експериментальне впровадження педагогічних умов громадянського виховання в рамках підготовки бакалаврів – майбутніх офіцерів служби порятунку;
- зіставлення результатів контрольної та експериментальної груп для визначення динаміки громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку за її компонентами.

У плані експериментальної роботи було передбачено три етапи. *На першому етапі* (2012–2014 рр.) вивчався стан розроблення окремої проблеми в її теоретичному аспекті у філософській, педагогічній, психологічній, навчально-методичній літературі. Було висунуто гіпотезу дослідження, сформульовано об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, визначено програму експериментальної роботи.

На другому етапі (2014–2015 рр.) здійснювався аналіз громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку у вищих навчальних закладах, проводився констатувальний експеримент, визначався рівень громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку.

На третьому етапі (2014–2016 рр.) проводився формувальний та контрольний експерименти, розроблялась модель громадянського виховання. Під час формувального експерименту простежувалися зміни стану громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку під впливом спеціально організованого навчально-виховного процесу. На цьому етапі було проаналізовано та систематизовано отримані результати. Досягнуті результати експериментального дослідження оцінювалися за запропонованими критеріями та рівнями громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку. Формулювалися висновки, вносилися корективи у формулювання теоретичних понять і положень, систематизувався й узагальнювався дослідницький матеріал. Послідовність здійснення етапів сприяла накопиченню необхідних матеріалів, удосконаленню громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку.

У констатувальному експерименті було проаналізовано стан практики громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку та рівень їх громадянської вихованості. Для вивчення стану досліджуваної проблеми було використано такі методи збору інформації: вивчення документації, бесіди, анкетування, тестування, педагогічне спостереження, аналіз продуктів діяльності курсантів.

Під час аналізу документації проводилося опрацювання стандартів професійної підготовки майбутніх офіцерів служби порятунку, нормативних документів, навчальних і робочих планів, програм, методичних матеріалів тощо. Нами було проаналізовано ступінь реалізації вимог нормативних документів: «Концепція громадянського виховання в умовах становлення української державності», «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді», «Заходи щодо реалізації концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» (Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641), Настанова з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту (Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи від 06.03.2008 № 177), «Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» (Постанова Кабінету Міністрів України № 1697 від 15 вересня 1999 р.), «Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» (Указ Президента України № 212/2012).

Стан практики громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку досліджувався на основі цілісного підходу до організації та перебігу громадянського виховання. Ми аналізували наукове й навчально-методичне забезпечення громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку – освітньо-професійні програми підготовки майбутніх офіцерів служби порятунку, робочі навчальні програми, навчально-методичні матеріали, підручники тощо.

У процесі експериментальної роботи ми вивчали:

- вимоги державного стандарту вищої освіти підготовки майбутніх офіцерів служби порятунку;
- обсяг і зміст дисциплін суспільно-гуманітарного циклу;
- навчальні програми варіативного складника змісту освіти;

- програми тематичних виховних заходів;
- програми відвідування визначних історичних місць та ознайомлення з пам'ятками української історії та культури.

У процесі експериментальної роботи ми вивчали найбільш поширені форми громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку, зокрема:

- освітньо-просвітницьку роботу, що передбачає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України, включно з проведенням фотовиставок, організацією музейних експозицій, проведенням дискусій, круглих столів із застосуванням регіональних традицій, свідчень усної історії національно-визвольної боротьби українського народу

- участь майбутніх офіцерів служби порятунку у всеукраїнських конкурсах і фестивалях (наприклад, з відзначення Дня української писемності та мови);

- проведення лекцій, бесід, виховних заходів з метою утвердження у свідомості майбутніх офіцерів служби порятунку переконань про єдність і соборність України;

- укомплектованість бібліотек освітніх закладів літературою, спрямованою на громадянське виховання.

Авторська програма експерименту передбачала вивчення громадянської вихованості на основі її компонентного складу та критеріїв. Було виокремлено мотиваційний, знанневий, ціннісний, ситуативний та рефлексивний компоненти громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку. Під час практичної реалізації компоненти набули критерійних ознак. Програма експерименту передбачала застосування сукупності методів дослідження, одержання даних з різних джерел (самооцінювання, анкетування різного типу, оцінювання експертів, роботу з діловою документацією, спостереження, бесіди), їхню математичну обробку й узагальнення.

У процесі експериментального дослідження було встановлено:

- ставлення майбутніх офіцерів служби порятунку та викладачів і вихователів до громадянського виховання;

- оцінку громадянських знань майбутніх офіцерів служби порятунку;

- думки майбутніх офіцерів служби порятунку та експертів щодо необхідності знань про компоненти громадянського виховання;

- залежність рівня громадянського вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку від науково-методичного забезпечення громадянського виховання у вищому навчальному закладі.

У процесі експерименту рівень громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку ми досліджували за такими атрибутами: громадянська самосвідомість; якості громадянина-патріота; якості громадянина-професіонала; якості майбутнього офіцера. Методика передбачала дослідження комплексу визначених громадянських якостей за рівнями сформованості громадянської вихованості:

- початковий рівень – курсант характеризується початковими знаннями про предмет громадянського виховання, його роль та функції;

- середній рівень – курсант здатен відтворити основну частину навчального матеріалу, може виконувати завдання за зразком і володіє елементарними вміннями та навичками в галузі громадянського виховання;

- достатній рівень – курсант вільно володіє навчальним матеріалом (знаннями в галузі громадянського виховання), уміє пояснити основні закономірності, застосовує знання в стандартних ситуаціях, уміє робити висновки;

- високий рівень – знання курсанта є глибокими та міцними, він уміє застосовувати їх для вирішення творчих завдань. Курсант здатен використовувати знання в нестандартних ситуаціях і відстоювати свою думку.

Критеріями громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку є:

- когнітивний критерій (визначає ціннісне ставлення до Батьківщини, національну ідентифікацію, розуміння та усвідомлення свого місця та ролі в житті України, поваги до

державних атрибутів і традицій українського народу, знання своїх прав і обов'язків, відображених у законах України, знання основних державних інституцій і принципів демократії);

– процесуально-діяльнісний критерій (характеризує активну участь у житті школи, органах самоврядування, толерантне ставлення до представників різних культур, народностей, віросповідань, готовність відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, відстоювати свої права і свою громадську позицію);

– ціннісно-змістовий критерій (включає прояв інтересу до історії та культурно-духовної спадщини українського народу, його мови, традицій, звичаїв і моралі, повагу до людей, які проживають і працюють в Україні, інтерес до життя в країні та роботу над собою);

– рефлексивний критерій відображає основні мотиви патріотизму в молоді (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, самосприйняття та саморегуляції поведінки, усвідомлення себе громадянами й патріотами України.

Відповідно до теоретичного обґрунтування методики та процедури дослідження було розроблено методичну карту експериментального дослідження. Під час анкетування було використано методику порівняння відповідей респондентів (викладачів і студентів). Однакові питання ставилися студентам різних курсів. Оскільки дослідження проводилося протягом декількох років, це дало можливість узагальнити й усереднити результати та виявити їх зміни з часом.

Показовим у дослідженні став тест для визначення рівня сформованості громадянських якостей. Якості оцінювались парами, наприклад: турбота про державну мову, підвищення її престижу - байдуже чи негативне ставлення до державної мови; повага до національних традицій - скептицизм, неповага до національних традицій; громадянська активність - громадянська ригідність. У роботі з тестом ми користувалися шкалою, в якій якості оцінюються за 5-бальною системою. При цьому враховували, що 4 бали – максимальний рівень цієї якості, 3 – високий, 2 – середній, 1 – низький, 0 – повна відсутність якості і присутність протилежної, антигромадянської якості.

Ціннісне ставлення майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності вивчалось за допомогою модифікованого варіанта проєктивної методики незавершених речень, які стимулювали досліджуваних виявити ставлення до окремих аспектів громадянського виховання. Студентам пропонувалося завершити 20 речень за досить короткий проміжок часу. Аналіз результатів було спрямовано на виявлення особливостей громадянського виховання у вищому навчальному закладі загалом.

Дослідження термінальних та інструментальних цінностей ми проводили за допомогою методики дослідження ціннісних орієнтацій О. Пехоти. Методика передбачає визначення цілей, яких необхідно домогтися (цінності-цілі), та конкретних якостей особистості, які потрібно використовувати для їхнього досягнення (цінності-засоби).

На основі досліджень, проведених у рамках констатувального експерименту, було зроблено висновки про те, що курсанти мають недостатній рівень громадянських знань і, як наслідок, – низький рівень застосування цих знань у реальних ситуаціях. Важливими для громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку є секції, гуртки, екскурсії, тренування, студія акторської майстерності. Ефективною формою громадянського виховання визнано волонтерську практику.

У формувальному експерименті активними педагогічними чинниками були: науково-методичне забезпечення громадянського виховання, концепція громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку, комплекс виховних заходів, спрямованих на вдосконалення громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку (секції, гуртки, екскурсії, тренування, студія акторської майстерності).

У формувальному експерименті студенти і курсанти були розподілені на три однорідні групи: контрольна група (студенти, які освоювали основи громадянського виховання у звичному режимі вищого навчального закладу), перша експериментальна група (курсанти, які у процесі планової виховної роботи одержували додаткову інформацію про громадянське виховання) та друга експериментальна група (виховний процес курсантів відбувався під впливом активних педагогічних чинників). Так, в експериментальній групі показник курсантів із початковим рівнем зменшився з 35,42 % до 17,50 %, у той час як у контрольній – з 37,08 % лише до 32,08 %; зменшився також відсотковий показник курсантів середнього рівня: в експериментальній групі – з 29,58 % до 23,96 %, а в контрольній групі цей показник дещо зріс – з 30,83 % до 31,67 %; збільшилась кількість курсантів достатнього рівня: в експериментальній групі – з 25,42 % до 37,71 %, у контрольній – з 24,17 % до 25,00 %; курсантів високого рівня стало значно більше в експериментальній групі – з 9,58 % до 20,83 %, у той час як у контрольній групі – з 7,92 % до 11,25 %. Важливо відзначити стійку тенденцію до зростання рівня громадянських знань у експериментальній групі за рахунок систематичності та тематичної спрямованості виховних заходів.

Таким чином, одержані дані формувального експерименту в порівняльному аспекті з числовими показниками констатувального етапу дослідження дали змогу зафіксувати позитивну динаміку рівнів сформованості громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку, що свідчить про ефективність запропонованих педагогічних умов.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку. Предметом подальших наукових розвідок можуть бути вияви впливу соціально-психологічних чинників на рівень сформованості у майбутніх офіцерів служби порятунку громадянських якостей.

Література:

1. Борисов В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / В.В.Борисов. – Тернопіль, 2006. – 41 с.
2. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : автореф. дис....канд. пед. наук : 13.00.07 / Т. М. Гавлітіна. – Київ, 2007. – 24 с.
3. Михайліченко М. В. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу : автореф. дис....канд. пед. наук : 13.00.04 / М.В. Михайліченко. – Кіровоград, 2007. – 22 с.
4. Панчук А. П. Громадянське виховання студентів педагогічних університетів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / А. П. Панчук. – Київ, 2012. – 24 с.
5. Якимович Т. Д. Розвиток творчої самостійності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки / Т.Д.Якимович, А.Я.Цюприк // Професійна освіта: проблеми і перспективи : зб. наук. пр. – Вип. 8. – К., 2015. – С. 58-63.

Великий Я. Б.

МЕТОДИКА И РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ВОСПИТАНИЯ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ СЛУЖБЫ СПАСЕНИЯ

На основе анализа исследований определено, что недостаточное внимание уделено научно-методическому обеспечению гражданского воспитания и методикам изучения гражданской воспитанности будущих специалистов. Разработана программа экспериментального исследования и методическая карта организации экспериментального исследования. Состояние практики гражданского воспитания будущих офицеров службы спасения исследовано по уровням сформированности мотивационного, знаниевого, ценностного, ситуативного и рефлексивного компонентов гражданской воспитанности. По результатам формирующего эксперимента установлено положительную динамику уровней сформированности гражданской

воспитанности будущих офицеров службы спасения, что подтверждает эффективность предложенных педагогических условий.

Ключевые слова: гражданское воспитание, гражданская воспитанность, будущие офицеры службы спасения, программа исследования, методика исследования, эксперимент, критерии.

Velykyj Y. B.

METHODS AND RESULTS OF EXPERIMENTAL STUDY OF CIVIC EDUCATION
OF FUTURE RESCUE OFFICERS

On the basis of the analysis it is identified that insufficient attention is paid to the scientific and methodological support of a civic education and methods of studying civil education of future professionals. The pilot studies program and methodological card of pilot study organization is represented.

The state of civil education practice of future rescue officers is investigated according to the levels of formation of motivation, knowledges, values, situational and reflective components of civic upbringing.

According to the theoretical substantiation of the methods and procedures, the methodical map of the pilot study was developed. During the questionnaire, the method of comparing the answers of the respondents (teachers and students) was used.

It is highlighted that over the period of educational experiment the active pedagogic factors such as scientific-methodical provision of civic education, the conception of civil education of future rescue officers, the complex of educational activities aimed at enhancement of civil education of future rescue officers (clubs, groups, excursions, training, studio of acting) were used. It is noted that a voluntary practice was recognized as an effective form of civic education.

According to the educational experiment results the positive dynamics of the levels of development of civil education of future rescue officers is established; it is proved the effectiveness of the proposed pedagogical conditions.

Key words: civic education, future rescue officers, program of research, methods of research, experiment, criteria.

Рецензент: Кузьменко Ю.В.

УДК 613:37-053.5

Горобець І. А.*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ НАУКОВЦІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗДОРОВ'Я»

У статті проаналізовано психолого-педагогічну літературу та дослідження зарубіжних і вітчизняних науковців щодо сутності поняття «здоров'я»; визначено складові здоров'я людини; розкрито зміст державних документів і законодавчих актів щодо охорони здоров'я.

Висвітлено цілісний погляд на здоров'я як феномен, що інтегрує чотири сфери здоров'я – фізичну, психічну (розумову), соціальну та духовну. Усі ці складові невід'ємні одна від одної, діють одночасно, а їх інтегрований вплив визначає стан здоров'я. Тому здоров'я розглядається не лише як ресурс, а як мета життя.

Ключові слова: здоров'я, фізичне, соціальне, психічне, духовне здоров'я.

У сучасному суспільстві, побудованому на гуманістичних і демократичних засадах, здоров'я людини є вищою цінністю. Погіршення стану здоров'я людства відбувається на фоні напруженої санітарно-епідемічної ситуації в країні, забруднення довкілля, зниження життєвого рівня багатьох сімей, недостатньої медичної допомоги, нездорового індивідуального способу життя.

Питанням здорового способу життя приділяли увагу багато відомих вітчизняних і зарубіжних науковців-педагогів, психологів, валеологів, серед яких – Л. Виготський,

*© Горобець І. А.